

Entrevista

Hem anat a la Càtedra Gaudí
per parlar amb el professor Joan Bassegoda i Nonell.

L'arquitectura com a metàfora de la natura.

Joan G. Bausa

Al capdavant de la Càtedra Gaudí, ens trobem en Joan Bassegoda qui no és només un pilar fonamental en la mostra internacional d'un estil arquitectònic històricament revolucionari, el de l'eminent Antoni Gaudí, —naturalista més que no pas modernista, com ens ha assenyalat—, sinó que és també capdavanter en la tasca de difondre la imatge de Catalunya pel món, a través de les peculiaritats d'un mode de fer de casa nostra.

És ben expressiu el fet que fins el 9 de juny s'ha celebrat al Cooper-Hewitt Museum a Nova York l'exposició «The Catalan Spirit: Gaudí and his contemporaries», per iniciativa conjunta de la Generalitat de Catalunya, de l'Ajuntament de Barcelona i d'algunes altres institucions catalanes i americanes.

Ha estat una oportuna coincidència amb el nostre propòsit de xerrar amb l'home que coneix més bé l'obra i la personalitat d'Antoni Gaudí. Els seus treballs i la seva ciència l'avalen més que sobradament per a apropar-nos a l'arquitectura i a l'urbanisme. Els espais urbans interessaven perquè, com ens ha afirmat, «en la nostra ciutat viu millor un cotxe que no pas un home», i això ens inquieta a tots.

Aprofundir en l'arquitectura, i en particular en l'obra i la personalitat d'Antoni Gaudí és ben fàcil, si es fa de la mà del nostre il·lustre entrevistat, a qui es pot trobar des de les vuit del matí a la seu de la Càtedra Gaudí, a l'avinguda Pedralbes de Barcelona, embrancat en els seus afers intel·lectuals. Allà l'hem anat a visitar, encara que l'entreviu ha estat fet al seu despatx del carrer Consell de Cent, cantonada passeig de Gràcia, ben a prop d'alguns dels edificis més genuïns de Gaudí, com la Pedrera, que han estat, i són, una mostra de la personalitat de Barcelona i de Catalunya.

Les arrels de la càtedra de la qual és titular ens les explica ell mateix.

La Càtedra Gaudí va sortir com a idea el 1952, quan es va celebrar el primer centenari del naixement de Gaudí. Hi va haver una exposició que va tenir molt d'èxit arreu del món i va ser pràcticament el renaixement de Gaudí, que havia estat esmorteït durant molts anys. Aleshores, el Director

de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona, el senyor Amadeu Llomart, va proposar la creació d'una càtedra especial, dita d'Antoni Gaudí, dins la qual estic jo.

Gaudí en el món

Que Joan Bassegoda sigui arquitecte no és una mera casualitat —el van precedir el seu pare i el seu avi—, però tampoc no ho és el fet que sigui un excel·lent professional reconegut arreu, ja que és el fruit dels seus estudis i obres i, especialment, del reeixit apropament d'en Gaudí a totes les nacions del món.

La llista d'activitats desenvolupades des de llavors per la Càtedra Gaudí seria molt extensa; contínues exposicions,... A més a més —afegeix— hem publicat no menys de sis o set llibres sobre Gaudí, i centenars d'articles.

— Quins projectes té actualment la Càtedra Gaudí?

Bé, jo personalment estic involucrat en la publicació d'un llibre

sobre Gaudí, fruit de vint-i-cinc anys d'investigació. Té més de mil folis i segurament s'editarà en dos volums. En tinc aquí les galerades. Serà gairebé una mena de resum de tot el que hi ha estudiat sobre Gaudí.

— A més d'intervencions, i arranjaments d'edificis...

D'edificis de Gaudí, n'hem restaurat la creu de Bellesguard; ara, treballem en el projecte de la Pedrera. He intervingut en el projecte de restauració del Parc Güell, que ha presentat el Ministeri de Cultura, en la restauració del mosaic de Sant Pacià, ..., en fi, ...en la Casa Calvet...

Potser una de les coses més interessants de la Càtedra Gaudí, juntament amb Amics de Gaudí, —associació anterior a la Càtedra— va ser aconseguir que l'any 1969 fossin declarades patrimoni nacional totes les obres de Gaudí.

— L'obra gaudiana, cada vegada esdevé més universal. No és estrany doncs, que aquest any es faci al Japó una col·lecta pública amb el fi de recaptar fons d'ajuda per a la continuació de les obres de la Sagrada Família, una iniciativa fruit de la passió japonesa per l'obra de l'arquitecte català, dins d'un seguit d'activitats encaminades a celebrar en aquest país tan llunyà la nostra festivitat de Sant Jordi.

Però, la Càtedra Gaudí també dedica temps i ciència a la jardineria i als parcs.

Naturalment, perquè és una part de la Càtedra d'Història de l'Arquitectura i Urbanisme i Jardineria i Paisatge. S'hi fan uns cursos de doctorat: el primer trimestre és el de Gaudí, el segon és de Conservació i Restauració de monuments i el tercer és sobre Història dels jardins i Jardineria i Paisatge. És a dir, que comprèn una sèrie d'activitats diverses i també, és clar, publicacions sobre Història dels Jardins i Història de l'Urbanisme, etc... Una temàtica en què Gaudí és la part més desenvolupada, però on hi ha moltes coses més.

L'estil de l'obra pública

— Sembla que totes aquestes activitats ocupen un ampli horitzó en la tasca històrica, pedagògica i científica. És una tasca tan interessant com feixuga. Vostè és un home de la cultura o per a la cultura?

Qui, jo? Ai, pobre de mi! Miri, a mi, la paraula «cultura» em molesta una mica, perquè se n'ha fet un abús. Surten quatre brètols fent cercavila pel carrer i diuen que això és cultura.

Jo considero que sóc un investigador i un arquitecte. Investigo l'obra de Gaudí dins la Història de l'Art. Però, al mateix temps, ho es-

tudio com a arquitecte. Per tant, no és tant sols una visió històrica, sinó una visió tècnica. No sols es pot referir a la cultura la cosa artística o típica, sinó també la cosa científica i tècnica.

— No cal dir que vostè és un arquitecte reconegut arreu per la seva obra i els seus estudis continuats, i ens agradaria de conèixer el seu parer sobre si existeix un estil de fer l'obra pública.

Jo crec que sí, perquè l'obra pública normalment no compta solament amb la força de l'arquitectura i el seu criteri. Un arquitecte és una persona que treballa amb un client. Aleshores hi ha dues

possibilitats: que el client tingui una personalitat molt definida i molt exigent, i que l'arquitecte hagi de passar per l'adreçador; o bé que l'arquitecte tingui prou força perquè el client el vagi a veure pel seu prestigi i se sotmeti a allò que ell vulgui.

En el cas de l'obra pública, l'arquitecte no té un client, té una cosa estranya que és un Ministeri o una Direcció General, o una Secció, o un Negociat, al qual és difícil d'imposar el seu propi criteri i és difícil de saber d'on vénen les directrius. Ara, passa una cosa: l'obra pública ha agafat una importància molt gran darrerament per una raó molt senzilla: fa deu o quinze anys,

d'obres públiques, se'n feien moltes menys que de privades, i ara, de privades, se'n fan molt poques. Llavors, l'arquitecte ha hagut d'anar a buscar com sigui els encàrrecs de l'obra pública. Hi ha hagut fins i tot arquitectes que hi han intervingut no com a tals, sinó com a polítics, en la direcció de l'obra pública. I llavors sí que hi ha un cert dirigisme, no de les diguem-ne entitats en si, sinó dels arquitectes que actuen.

— Però, ha canviat aquest estil a través del temps, per exemple, des dels darrers vuitanta anys?

Ha canviat amb el mateix to que ha canviat l'arquitectura en

general. L'arquitectura segueix un estil... No hi ha molts Gaudís en el món i, per tant, l'arquitectura ha d'anar seguint les evolucions en què la gent es posa d'acord i tots fan el mateix, perquè si no, no sabríem què fer. Llavors diuen: «Oh, és que totes les esglésies romàniques són iguals».

Sí, és clar, evidentment, i totes les obres postmodernistes també ho són.

— Però podem establir unes normes estilístiques per fer obra pública?

No, a menys que hi hagi un director general o una persona que ho vulgui imposar però, en si,... És com, per exemple, les ordenances municipals: són un reglament, no imposen cap estil. Fins i tot quan es fa un pla d'ordenació, es posa «Ordenances estètiques», i es diu «Es permetrà tot, mentre no vagi manifestament contra el bon gust». Ara, el bon gust,... què és el bon gust? Això és una cosa molt relativa. Per exemple, s'encarrega un pantà, un embassament, escolti, hi ha milions de tones de formigó! Que a dalt hi hagi una caseta amb una determinada decoració, que la facis gòtica o la facis moderna, això influirà poc en el conjunt de l'obra pública.

«Utilitas firmitas venustas»

— Sense dubte, avui prevalen els criteris tecnocràtics, econòmics,... és a dir, l'utilitarisme. Vostè pensa que podem lluitar contra aquest utilitarisme, o és una guerra perduda?

Un moment, un moment! L'arquitectura, ja segons Vitruvi, és *utilitas firmitas venustas*, o sigui, la utilitat, la fermesa i la bellesa. La utilitat és evidentment una de les tres columnes fonamentals de l'arquitectura.

L'utilitarisme, cal tenir-lo sempre en compte. L'arquitecte que no fa una arquitectura útil no fa bona arquitectura. A vegades es perd de vista aquest concepte d'utilitarisme en nom del mateix utilitarisme. Per exemple, le Cor-

busier —ara se'n celebra el centenari— parlava sempre del funcionalisme, «és una arquitectura funcional», i llavors resulta que aquesta arquitectura funcional no funciona. No funciona perquè l'arquitecte vol fer unes coses, però es veu obligat a utilitzar uns determinats materials, unes bigues determinades i unes determinades col·les que ja li són donades per la indústria, i no hi pot triar. Està obligat a nodrir-se d'una sèrie de productes que troba al mercat i no pot sortir d'aquí. Ara, aquesta arquitectura que fa, nodrint-se de coses estàndards, és més barata, però no és més útil, perquè la utilitat vol dir fer coses que realment serveixin per a les persones que han de viure-hi o hi han de treballar.

«L'urbanista es converteix en un profeta»

Ens anem nodrint de dades per a una racionalització dels espais i continuem la gratificant conversa.

— Ja a l'Edat Mitjana, els homes havien de pensar a eixamplar les ciutats on vivien, entre altres raons, pel creixement demogràfic. Penso, particularment, que no hem avançat gaire en les planificacions urbanes de les ciutats i en tot el problema urbanístic. Per exemple, a Barcelona, l'any 1859 hi va haver el Pla Cerdà, i hi ha hagut certs estils predominants a través de la història. En el cas citat és l'Eixample; a l'Edat Mitjana era el que avui és el nucli antic; avui el fet dels blocs d'habitatges, les torres i actualment les cases que anomenem «aparellades»,... De tots aquests estils, n'hi ha algun de més convincent, o que hagi de manar per sobre dels altres?

Bé, l'urbanisme és un problema molt més complex que l'arquitectura, perquè l'arquitecte, si projecta un edifici, ha de tenir molta mala sort per no veure'l acabat. En canvi, qui projecta una ciutat segur que no la veurà acabada. Vull dir que... cinquanta, cent anys vista. Aleshores, resulta que, en projectar a tant llarg termini, l'urbanista es converteix en un profeta, en un senyor que està

profetitzant què passarà. I s'equivoca sempre, eh? I, de fet, resulta que les ciutats planificades no acaben de funcionar. Miri, el senyor Coderch, quan va ingressar a l'Acadèmia de Sant Jordi, va llegir el seu discurs d'ingrés que es titulava «El fracàs de l'urbanisme modern». O sigui, que no sóc jo sol qui ho diu. A més, és clar: ciutats pol·luïdes, inhabitables, que si les ciutats dormitoris, que si el trànsit automobilístic,... Això no està evidentment resolt. I quant a l'aspecte estètic, són més boniques les ciutats espontànies que no pas les projectades. La prova és que ens agraden molt els centres històrics, que no van ser projectats mai! Va ser al Renaixement que van començar a projectar ciutats i en van fer molt poques, de boniques. De fet, les úniques ciutats projectades que després s'han fet són les espanyoles a Amèrica i allò és una trama molt senzilla: una plaça d'armes, una retícula,...

— Això vol dir que no podem parlar d'una idea homogènia de com aprofitar els espais urbans?

No, això s'ha d'intentar fer. El que passa és que és molt difícil i llavors resulta que l'urbanista projecta i després la ciutat surt com surt, no pas com ell volia. Hom diu «Oh, és que el Pla Cerdà, si s'hagués complert, Barcelona seria una ciutat meravellosa!». El Pla Cerdà era impossible! La prova és que el primer a violar-lo va ser en Cerdà mateix. Era membre de la Societat de Foment de l'Eixample i va començar a construir edificis on ell mateix havia projectat jardins. Era molt bonic, molt utòpic, una mica «flors i violes», no? I fer volar coloms, i «fem una ciutat bonica». Són les ciutats ideals, i els ideals són això: coses inasequibles i cal ser una mica més realistes, i saber que una cosa és projectar i una altra és que la gent voldrà treure profit del terreny i voldrà aixecar al màxim. Tot això s'ha de tenir en compte, sinó cauríem en aquella bestiesa de la *Constitución de Cádiz*, d'allò de «*todo ciudadano será honrado y benéfico*». Escol-

ti, pleguem i ja no fa cap falta cap llei, si tots som bons i honrats. La gent no ho és, ni és honrada ni és benèfica. N'hi ha de tota mena i per això s'ha de comptar amb tot, i s'ha de pensar que hi haurà una picaresca i una sèrie de coses que s'hauran de preveure.

«Barcelona... on encara tenim el concepte tercermundista de l'automòbil»

—Emparant-nos en la seva professionalitat, què creu que s'hauria de fer urbanísticament a Barcelona? Podem preveure-hi un *modus operandi* ben definit?

Jo crec que observar el que passa i deixar fer. Per exemple, el 1959 es va celebrar el centenari de Cerdà: era el moment d'agafar una sèrie d'estudis i extreure'n conseqüències. Hem de projectar amb prou prudència per no provocar que es destrueixi immediatament la normativa creada, sentit comú, vaja, crec que és el que fa falta.

Barcelona? ja té feina, pobreta! És una de les ciutats més condicionades del món, una ciutat on encara tenim el concepte tercermundista de l'automòbil com a tècnic inseparable del cos humà i així anem. Hi ha moltes coses per arreglar a Barcelona, però jo crec que més que fer un projecte d'una ciutat nova, cal acceptar la que hi ha, buscar-ne els defectes i tractar d'arreglar-los.

Li suggereixo conceptes de «cultura urbana» i ens diu que «l'espai natural de l'home és l'espai urbà, que es pot donar tant a les ciutats com al camp. El que s'ha d'intentar és que aquest espai urbà no sigui tan agressiu ni tan molest per a l'home intentant que no l'envolti un ambient que sigui aliè al seu medi natural: l'absència de zones verdes, l'excés de sorolls, l'stress, és a dir, tota aquesta tensió... Això fa que la gent que viu en una ciutat pateixi moltes malalties. Ara bé, tothom hi va a viure, i per alguna raó deu ser. «Oh, és que la gent fuig del seu am-

bient natural». No, el que passa és que la ciutat, mal que bé, té uns serveis comuns que són millors que els que tenen a fora.

Es tracta de millorar les ciutats, no d'intentar convertir-les en un idíl·lic paradís d'Adam i Eva amb el seu arbre del Bé i del Mal. Les ciutats, la cultura urbana, com en diem, no hem de deixar-les simplement al ball de l'especulació, al ball de les idees genials d'urbanistes perquè, a vegades, és pitjor».

La rehabilitació, la qualitat de vida i el rovell de l'ou

— Podem dir que, en els últims anys, s'ha produït una aparició indiscriminada de construccions i que tot això realment ha degradat el medi més del que era previst?

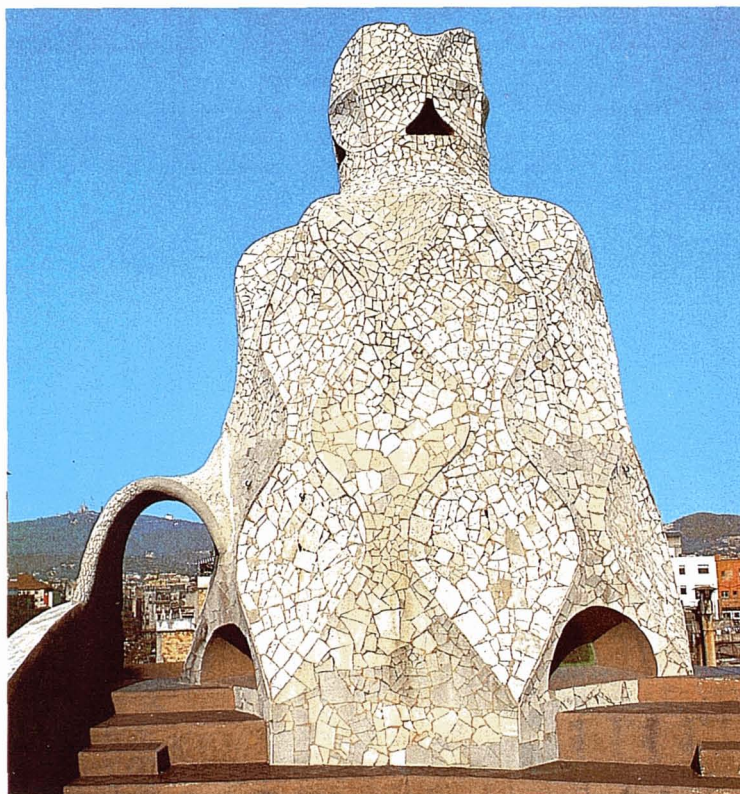
Hi ha dos períodes successius. Un, diguem-ne de riquesa i de desenvolupament, que va permetre que la gent s'adonés que les immobiliàries eren un gran negoci perquè hi havia un augment de la població molt gran i una immigració molt elevada. Després ha vingut un moment de desinflament: la ciutat de Barcelona no creix naturalment, sinó que sembla que minva. De fet, Barcelona i totes les grans ciutats disminueixen el nombre dels seus habitants i la construcció d'edificis de nova planta resulta massa cara, i llavors es va a la idea de la rehabilitació, és a dir, la restauració d'edificis ja existents per adaptar-los a les millors condicions d'això que se'n diu qualitat de vida.

— Ja no tenim un creixement demogràfic important...

Al contrari —ens diu— el creixement és negatiu.

— Això vol dir que no cal, com fins ara, eixamplar les ciutats, sinó que hem de reviscolar els nuclis antics, retornar al cor de la ciutat en lloc de pensar en els exteriors. És així?

Sí, el que passa és que, si s'arreglen una mica les coses, tornaran a créixer les ciutats. No hi ha una llei fixa que digui «d'ara endavant no créixerà la població».

Ara, el centre històric en si, únicament el centre històric, no és res. Si vostè agafa una ciutat que només tingui el centre històric és com un museu, una cosa per anar-se-la a mirar i pagar entrada. El centre històric ha de ser el centre d'una ciutat més desenvolupada. Llavors, la gent que no viu al centre històric hi va com a un lloc més.

El centre, el nucli, la part fonamental de la ciutat. Se'n recorda d'aquella sèrie americana anomenada *Roots* (Arrels)? Aquells negres i els seus avantpassats a l'Àfrica... A tots els barcelonins els agrada de saber que són romans i que tenen una ciutat romana situada allà, sota la plaça del Rei, un lloc on anar a buscar la pròpia identitat. Però ho som tots, de romans! No solament els del nucli antic, sinó els d'Horta, i els de Sant Andreu, i els de Gràcia. L'exemple característic del que li vull dir és la catedral de Barcelona, —Joan Bassegoda n'és l'arquitecte titular— que és un edifici absolutament viu, on la gent no va només a pregar, sinó que

s'hi passegen i van al claustre a veure les oques, perquè els sembla que ficant-se allà, es fiquen al rovell de l'ou de tot aquest gran conjunt arquitectònic de la ciutat.

O sigui, centre històric d'acord, però com a centre d'una cosa molt més àmplia que hi ha al seu voltant.

La naturalesa i les formes. L'antiarquitecte Gaudí i l'estètica

— La Constitució Espanyola, en el seu article 45, reconeix el dret de tots a un medi ambiental adequat i ordena a l'Administració vetllar per la utilització racional de tots els recursos naturals amb el fi de millorar la qualitat de vida i del medi ambient. El sòl és l'únic recurs que no pot augmentar i em penso que l'ordenament urbanístic actual no permet de complir aquest manament constitucional.

A mi, els manaments constitucionals, i que em perdoni la «Carta Magna», em fan una mica de gràcia, perquè donen uns drets,

però haurien de dir «l'Estat té l'obligació de donar aquestes coses», i no limitar-se a dir que la gent té el dret de tenir-les. Són, diguem-ne, grans paraules, coses per esculpir *ad lapidem*, en marbre i amb lletres daurades, però en la realitat són una mica paper mullat. S'ha de fugir d'aquesta grandiloqüència i buscar una sèrie de bases amb una mica de sentit comú: que hi hagi una legislació i que l'explotació del sòl, urbà o rural, es faci no sols des del sentit de l'expropiació o només per especulació. El que interessa és que hi hagi un equilibri polític de tal manera que, si tenim uns recursos limitats, n'obtinguem els màxims fruits. És a dir, que si tenim una pomera, que doni tantes pomes com pugui, però per això cal tenir-ne cura i no deixar-la créixer com vulgui, sinó podar-la perquè no doni un fruit inadequat. La base d'una bona política és l'explotació racional dels recursos.

Parlant de recursos hi hem inclòs la natura i, necessàriament, tornem a Gaudí.

— Reflexionant sobre l'obra de Gaudí, no creu que ell mateix pensava que cada construcció era un deteriorament paisatgístic o natural del medi ambient i que, per això, lluitava amb formes naturalistes i d'un extremat barroquisme que incorporava a la seva idea homogènia —naturalista?

Bé, Gaudí, l'únic que va fer, va ser descobrir que a la naturalesa hi ha una sèrie de formes que poden ser molt útils en l'arquitectura i que no havien estat mai emprades. Va veure que les plantes, els ocells i els cossos humans tenen unes estructures magnífiques que són els seus esquelets, que no s'assemblen gens

als esquelets dels edificis, i això el va estranyar molt i es deia: «Si la naturalesa ha fet aquestes formes i ella és la creadora de formes funcionals per excel·lència, per què l'arquitecte no tracta d'aprofitar-se'n i en canvi continua utilitzant unes formes que, si bé són fàcils de dibuixar, de fet no es troben a la naturalesa?» I d'aquí va venir tot. Era una persona que, amb una ingenuïtat absoluta i amb un gran esperit d'observació, es va adonar que els arquitectes anaven per un camí equivocat. O sigui, que Gaudí és de fet un antiarquitecte, si entenem com a arquitecte el senyor que utilitza l'escenografia clàssica i la previsió arquitectònica.

— Pot ser que els materials actuals de construcció hagin incidit en el fet que els arquitectes i els constructors no pensin en unes altres formes, en unes altres estètiques? Per exemple, es fa un abús del ciment...

I abans es feia el mateix amb la pedra. Els grans monuments romans, immensos! El Coliseum enorme que hi ha a Roma. Allò devia semblar un monstre a la seva època. O a Stonhenge, els cercles de pedra que hi ha a la vora de Salisbury, a Anglaterra,...

Però no es trata de materials. Com ens diu, referint-se a la pobra estètica actual, la causa n'és el concepte d'arquitectura com una edificació feta segons una geometria de poliedres regulars, és a dir, prismes, piràmides, cubs i esferes, i l'arquitectura no s'ha mogut en el sentit que Gaudí va dir servint-se de la naturalesa.

Ciutats per a les màquines

— Encara que reiteri la pregunta, quina és la disciplina urbanística que caldria adoptar?

A Barcelona, concretament?

— Sí, a Barcelona, per exemple.

Jo, en primer lloc, crec que seria interessant que l'urbanisme estigués més en mans d'arquitectes i no de tots uns altres senyors que s'hi han afegit després. Jo crec en l'arquitecte considerat com a artista; hi faria un pla d'ordenació amb arquitectes, pintors, escultors i dissenyadors de moda, més que no pas amb tècnics i més tècnics, que s'allunyen una mica de la realitat de les necessitats humanes. I, al cap i a la fi, és l'home qui ha de viure a les ciutats, no pas la màquina. Fan ciutats per a les màquines. En una ciutat, jo pago més de lloguer pel meu cotxe que no pas pel pis on visc. En la nostra ciutat, hi viu millor un cotxe que no pas un home.

— A vostè li agraden tant els dracs com sembla que li agradaven al senyor Gaudí?

Sí, sí que m'agraden. Són uns animals imaginaris, però simpàtics, que tenen fama de dolents però, en el fons, com que són imaginaris, la seva dolenteria no té cap importància. Un drac pot fer molta por, «oh, el drac de Sant Jordi»... però, de mal, en pot fer molt més un gat, un gat et pot esgarrapar i un drac no et farà mai res. Són decoratius i, a més inofensius.

No ha resultat gens estrany adornar-se del tarannà magistral que envolta a Joan Bassegoda, un home que domina tant les ciències i les arts, com la senzillesa i l'amabilitat.

Fa molt poc es publicà en un diari un article signat pel nostre entrevistat referit al seu il·lustre antecessor, Bonaventura Bassegoda Muste (recentment desaparegut) que titulà «Mestre d'Arquitectes».

Els textos s'assemblen a les olles.

J.G.B. □